

Hidroelektrarna Sodarske zadruge na Češnjici

Lovro Gajgar

Po zgodovinskih virih je bila četrta hidroelektrarna v Selški dolini zgrajena na Češnjici. Zgradila jo je Sodarska zadruga, ustanovljena leta 1902, na reki Sori. Zadruga je odkupila Ožbicovo žago na vodni pogon in po načrtih inž. Remca v letih 1910–1913 zgradila hidroelektrarno, žago venecijanko in večjo sodarsko delavnico. Obnovili so jez, zgradili betonski dovodni in odvodni kanal ter strojnico, kjer so montirali Voith-Francisovo turbino z močjo 60 KM in z avtomatskim regulatorjem. Vodno moč so preko turbine uporabili za pogon diname za proizvodnjo električnega toka z napetostjo 2 x 220 V in močjo 25 kW preko transmisijskega prenosa in za pogon žage venecijanke in obdelovalnih strojev v sodarski delavnici.¹ Otvoritev – začetek obratovanja elektrarne in lesnih obratov, ki so jih poimenovali Centrala, je bila sredi leta 1913.

Sodarstvo nedvomno sodi med najstarejše domače obrti. Iz sicer skromnih zapisanih virov je znano, da so že v 13. stoletju prebivalci v škofjeloški okolici uporabljali raznovrstno leseno posodo za prenašanje in hranjenje pridelka, živil in vode, ki so jo izde-

lovali prebivalci zgornjega konca Selške doline.² Ker je bilo v drugi polovici 19. stoletja povpraševanje po takih izdelkih, predvsem sodih, ki so jih uporabljali za embalažo žebeljev, vse večje, se je vse več ljudi ukvarjalo z izdelovanjem sodov, kar je kot stranska dejavnost v prostem in zimskem času preraslo v celodnevno in stalno zaposlitev. Tako je povečano povpraševanje povečalo tudi ponudbo tega izdelka, ki je bila največja prav v času zatona fužinarstva v Železnikih. Seveda so sodarji s svojo presežno ponudbo iskali nove kupce in tako postali zanimivi za razne prekupčevalce in podjetne posameznike, ki so s prodajo sodarskih izdelkov dobro služili, sodarji pa vse manj, kajti bili so slabo organizirani.

V tem času se je na Slovenskem že močno razmahnilo združništvo in idejo tega gibanja je v selške sodarske vasi prinesel sam pobudnik združništva, dr. Janez Krek, ki je pogosto prihajal v Selca, kjer je živela njegova mati. Sodarji vasi Rudno, Dražgoše, Češnjica, Kališe in Studeno so hitro spoznali smisel organizacije, v kateri so videli možnost, da bi združeni lažje reševali težave. Zato so se dogovorili, da ustanovijo zadrugo.³

Prvi dogovori o ustanovitvi zadruge so datirani s sprejetjem prvih pravil 26. 9. in z dopolnitvijo 29. 12. 1897. V zadrudni register pa je bila zadruga vpisana 14. 1. 1898 kot Gospodarska zadruga s sedežem v Selcih. V zadrugo se niso včlanili zgolj sodarji, ampak se je lahko včlanil kdor koli, ki je bil pripravljen vplačati delež. Razumljivo je, da so se včlanili predvsem tisti, ki so v zadrugi videli možnost za doseg lastne koristi, premožnejši, in ti so tudi prevzeli vodenje zadruge.

Sodarji, ki so se včlanili v zadrugo, so kaj hitro ugotovili, da v organizaciji s tako raznolikimi interesi članstva ne bodo dosegli svojih hotenj, zato je že po štirih letih dozorela zamisel za ustanovitev lastne, sodarske zadruge. In res, 29. 12. 1902 je bila v zadrudni register vpisana Sodarska zadruga za Selško dolino na Češnjici. Tudi vodstvo zadruge so prevzeli izključno sodarji. Za načelnika je bil izvoljen Lovrenc Eržen, posestnik in sodar z Rudna.

Odločitev sodarjev, da ustanovijo svojo zadrugo, se je izkazala za pravilno, saj je že v prvem letu – leta 1902 – imela vpisanih 52 članov, leta 1904 pa že 75, največ, kar jih je imela kdaj koli v času obstoja. Da so sodarji vzeli zadrugo zares za svojo, govori dejstvo, da so kljub težavam v prvih letih poslovanja in denarnim stiskam zaradi požrtvovalnosti članstva in sposobnega vodstva že dosegli lepe uspehe. Izdelki sodarjev, članov zadruge, so bili na dobrem glasu po vsej deželi, promet je naraščal in dober sodar je lahko dobro zaslužil.⁴

Šele ko so sodarji imeli lastno zadrugo, se je sodarstvo ugodno razvijalo. Ker je bilo med članstvom večje število sodarjev, ki niso imeli lastnega gozda, je zadruga kupila okoli 40 oralov gozda, predvsem zato, da so lahko v lastnem gozdu dobili dovolj kakovostnega lesa za izdelavo sodov in druge lesene posode. Poleg glavnega skladišča za sode na Češnjici je zgradila skladišče tudi na Rudnem (1907). Prav tako je v teh letih kupila Ožbicovo žago ob reki Sori s pripadajočim zemljiščem.⁵

Gospodarska zadruga je že kmalu po ustanovitvi kupila za potrebe lastne dejavnosti celotno poslopje velikega Markcovega grunta, ki je bilo sredi vasi Češ-

njica prodano, ker ni imelo nasledstva. V stanovanjskem delu je zadruga odprla gostilno in trgovino ter uredila nekaj sob za potrebe gostinske dejavnosti in za pisarne. V drugem, gospodarskem delu stavbe pa so si sodarji uredili večjo delavnico v pritličju, nad delavnico pa večji prostor za skladišče sodov in manjši prostor za pisarno, kjer so tedensko v sobotah prevzemali sode od sodarjev, ki so jih izdelovali na svojih domovih. Vsakokrat je bil tudi obračun; če je bil denar, so dobili tudi del plačila.

Sodarji, ki so bili člani Gospodarske zadruge, so postali člani obeh zadrug, saj se je Gospodarska zadruga kot kolektivni član vključila v članstvo Sodarske zadruge. Prav tako sta si zadrugi dogovorno razdelili poslopje Markcovega grunta. Gospodarska zadruga je obdržala gostinski del s sobami in trgovino, sodarji pa so prevzeli gospodarski del, kjer so že imeli delavnico in skladišče.

Uspešno poslovanje zadruge je omogočilo vse večjemu številu sodarjev solidno plačano delo, zato se je pokazala potreba po večji sodarski delavnici, ker jih je bilo vse več, ki niso imeli lastnih prostorov za izdelavo sodov. Prav tako se je kazala potreba po delavnici, kjer bi izdelovali razne polizdelke za sode na strojih, ki so bili v tistem času že v uporabi. Tudi razrez lesa iz lastnega gozda in uslužnostni razrez na lastni žagi bi pomenil precejšno razširitev obsega poslovne dejavnosti zadruge. Zato se je zadruga odločila, da na prostoru odkupljene žage zgradi večjo sodarsko delavnico, novo žago venecijanko in hidroelektrarno.

Zgraditev takšnega obrata je bila za tiste čase in prilike smela odločitev vodstva Sodarske zadruge tako po finančni kot tehnološki strani. Prav gotovo pa je k taki odločitvi pripomoglo dejstvo, da je bila na prodaj žaga venecijanka ob reki Sori. Lastnik Luka Šmid jo je prodajal med drugim tudi zato, ker je bil več let v sporu s posestniki, ki so imeli posest ob reki Sori nad jezom in so ga tožili, da jim zaradi previsokega jezua voda poplavlja travnike že ob malo večjem vodostaju. Po nekajletnem pravdanju med tožniki in lastnikom žage so tožniki uspeli v tožbi. Tako je moral Šmid pristati na zahteve tožnikov in plačati sodne stroške.

Ko je zadruga postala lastnik vodne žage ob reki Sori, se je v letu 1910 obrnila s prošnjo na C.-kr. ministrstvo za javna dela, da bi zadrugi dovolilo ureditev strojne delavnice in prepust potrebnih strojev, kar ji je bilo dovoljeno z odlokom št. 936/6-XXa-1911 z 9. januarja 1912. Že pred tem pa se je zadruga obrnila na Zavod za pospeševanje obrti na Kranjskem s sedežem v Ljubljani po vsestransko svetovalno in tehnično pomoč, tako za izdelavo potrebnih doku-

mentov in načrtov kot tudi pri izvedbi le-teh.

Tako zadruga že 14. marca 1912 leta prosi C.-kr. okrajno glavarstvo v Kranju, da se ji izda "stavbeno dovoljenje".

V prošnji za izdajo stavbenega dovoljenja je zadruga obširno in v podrobnosti napisala, kaj name-rava zgraditi, in predložila načrt lesne delavnice s turbinskim obratom.

V opisu naprave navaja:

Zadruga bo vodno silo izrabila s pomočjo horizontalne Francis turbine, zgrajene za 1.500 S/L vode pri 4 m padca. Zadruga hoče porabiti že obstoječi jez nespremenjen ter napeljati vodo do turbinske naprave v novem betoniranem dotočnem jarku, ki bo nadomestil sedanji lesni vodotoč. Dovodni jarek bi zajemal vodo skozi glavno zatvornico tik poleg obstoječega jez. Imel bo še odtočni stranski jarek za izločevanje peska naravnost v glavno strugo. Da se bo dobilo za turbino cele 4 m padca, je potreba podaljšati odtočni jarek od turbinske hišice še za okoli 50 m daljave ob levem bregu Sore.

Strojna delavnica bo nameščena v pritlični stavbi z dvema glavnima uhomoma iz severne strani. Na južni strani stavbe tik ob reki Sori dozidana bo betonska turbinska hišica. Na vzhodni strani bo stala naslonjena na glavno steno strojne delavnice žaga jermenka s cirkularno žago za obrezovanje desk. Na zahodni strani stavbe nahajala se bo soba za pisarno, nadalje ločena soba za parilnico lesa ter stranišče z betonsko greznico.

Pod žago napravljen bo tudi vodnjak, iz katerega bo voda napeljana v delavnico ter parilnico in v posebni rezervar v podstrešju, da bo voda pod pritiskom vedno na razpolago, tudi če strojna sesalka ne bo delovala, ali pa za slučaj ognja.

Stopnice v strojni delavnici vodijo v podstrešnjo sobico na zahodni strani poslopja, ki bo služila v začasno stanovanje hišnega oskrbnika.

Poslopje ima 1 glaven dimnik za veliko peč v strojni delavnici, parilnico, peč v pisarni ter eventuelno peč v podstrešni sobici, 1 dimnik je nameščen tudi na vshodnojužnem vogalu poslopja, da bo mogoče namestiti peči v žagarjevi izbi, če bo potreba, še drugo peč v strojni delavnici ali pa v turbinski hišici.

Iz glavnega valja turbine prenašal bo jermen silo na glavno transmisijo in iz te na posamezne delovne stroje, kakor je razvidno iz načrta.

Da bo zmogla naprava delovati še v slučaju povodni, napravljena bo pod žago okoli transmisij-skih podstavkov betonska klet, ki bo obvarovala transmisijske dele vode in služila ob jednom tudi za nabirališče žaganja.

Vse tlakovanje izvršilo se bo z lesenimi deskami, za streho se bo rabil Eternit ali pa strešna opeka.

Nova stavba postavila se bo tako, da bo stala zahodna stena na istem mestu kakor sedaj zahodna stena žagarjeve izbe ob koncu žage.

Ker bo nova stavba pokrila tudi prostor, kjer se nahaja sedaj markacijsko znamenje višinske kote jez (Heimpflock), tako da ga bo treba pred začetkom zgradbe odstraniti, namestita bo zadruga na primernem kraju slični markacijski količ in prosi, da bi odredilo čislano okrajno glavarstvo, da se bodo nanje prenesle višinske kote ob priliki komisijekega ogleda.

Opis obrata

Surovi les, ki ga bo zadruga dovažala iz lastnih gozdov, se bo razrezal na žagi, od koder pride preko cirkularne obrezovalne žage v strojno delavnico, kjer se razreže v primerne kose za izdelovanje sodov. Posamezni kosi se bodo sestavljali v obliko soda deloma z ročnim delom kakor že sedaj v združni delalnici v Češnjici.

Ker bo imela turbina dokaj več moči, kakor jo bodo potrebovali za enkrat nameščeni stroji, želi zadruga napeljati električnim potom okoli 15 K. S. v svojo združno delavnico v Češnjici, kjer namerava postaviti eno pas žago za razrezovanje lesa ter uvesti tudi električno luč.

Da bodo imeli tudi drugi vaščani na razpolago ugodnost električne sile, bi bila pripravljena zadruga oddajati jo proti odškodnini, če bo dobila v ta namen dovoljenje in dokler ji bodo to dopuščale gospodarsko-tehnične razmere.

Električna sila bi se provajala z napetostjo 220 Voltov istosmernege toka potom žic, napeljanih po lesenih drogovih ob poljski poti preko parcele št. 11 mimo parcele št.12/1, 822 in 823 ter 963 do okrajne ceste.

Da bo imela zadruga v vozovni promet ugodno dovozno pot, želi izpeljati lastno pot preko parcele št. 11, 30/4, 30/1 in 33 do okrajne ceste. Ob tej poti bi se eventualno napeljale tudi žice za prenos električne sile v slučaju, da bi nasprotovali posestniki parcel na omenjeni krajsi poti.

Ker želi zadruga vse naprave dovršiti tekom letošnjega poletja, prosi uljudno, da bi čislano okrajno glavarstvo blagovolilo odrediti komisijski ogled v čim najkrajšem času mogoče, da se ne bodo zapoznele predpriprave.

Ob jednem pripominja zadruga, da ji vodi vse tehnične predpriprave "Zavod za pospeševanje obrti na Kranjskem" v Ljubljani, na katerega naj se blagovoli obrniti čislano okrajno glavarstvo za vse še ev. potrebne podatke.⁶

Prošnjo za izdajo stavbenega dovoljenja C.-kr. okrajno glavarstvo z dopisom št. 10120 28. aprila zavrne z zahtevo, naj jo zadruga v skladu z navodili dopisa dopolni in priloži še situacijski načrt.

Zadruga že 18. maja 1912 ponovno vlaga dopolnjene načrte skupaj z zahtevanim situacijskim načrtom in spremnim dopisom, v katerem navaja:

Stavba delavnice se bo izvršila na podstavku iz trdega, lomljenega kamenja in tlačenege betona, mešanega iz portland cementa in zdrobljenega kamenja. Na ta podstavek bo postavljeno glavno zidovje, ki bo delano iz dobre, trdo žgane opeke, in se bo rabila za zidanje izključno portland-cementna malta. Po sredini delavnice bodeta postavljena dva stebra iz tlačenege in železoarmiranege betona, ki bodeta nosila strop delavnice in tudi težo lesenega rezervarja v podstrešju za 1500 lit. vsebine. Po dolgem bo vezala traverza iz enega kosa končne zidove in oba stebra, koje višina je izbrana na podlagi priložene statične preiskave. Podolžne zidove bodo vezali počesni leseni tramovi, ki bodo imeli na koncih v ta namen posebne železne prečnice.

Z ozirom na tako trdno vezano stavbo in izključno uporabo portlandcementne malte prosi za druga, da bi se ji dovolilo postaviti glavni zid v debeljavi 45 cm, kakor prvotno projektirano. Ker določa tudi stavbeni red, da se smejo dovoliti olajšave za izolirano stoječe obrtne stavbe, se zadruga zanaša, da ne bo v tem oziru nobene ovire.

Stropi bodo napravljeni ognjevarno s tem, da bodo leseni stropniki, ki leže na zidu oziroma železni traverzi, obiti, obloženi s štukaturo in ometani z malto. V podstrešju bodo pokriti z 8 cm debelim nasipom negorljivega materiala.

Stopnice v podstrešni sobi – glede katere naj se razume odstavek prvotne vloge, da bo služila v "začasno stanovanje hišnega oskrbnika" tako, da bo služila v začasno bivanje (vorubergehender Aufenthalt) hišnega oskrbnika ali za podstrešno shrambo, nikakor pa ne kot redno stanovanje kakega uslužbenca – so se preložile iz delavnice v sobo s parilnico za les in bodo napravljene ognjevarno, kakor se bo določilo ob priliki komisije.

Zadruga prilaga tudi situacijski načrt v 4 izvodih, od katerih prosi, da se enega odkaže c.kr. poštnemu uradu s pripombo, da bode križal elektrovod brzojavno žico na zaznamovanem mestu. Elektrovod z napetostjo 220 Voltov istomernega toka bo prekoračil brzojavno žico, ki je sedaj speljana ob križišču v višini 5 m nad tlam, 1.20 m višje, torej 6.20 m nad cesto z izoliranimi žicami, ter bo zavarovan poleg tega še z jekleno mrežo preko križišča. Posebnih načrtov za to po informacijah c.kr. poštnega urada v Ljubljani nismo izdelali. Prilagamo v treh izvodih načrt za pasno žago, ki jo nameravamo postaviti v sedanjo že obstoječo delavnico zadruga na Češnjici.

Zadruga nujno prosi, da bi se razpisala komisija v čimnajakrajšem času mogoče, ker se je vsled pozne prvotne rešitve in vrhu tega še zahtevane predelave načrtov stvar tako zelo zavlekla, da se zadruga boji občutnega motenja v svojem obratu, ker bo morala postaviti novo zgradbo ravno ob času, ko ima največ prometa.⁷

Na Češnjici, 18. 5. 1912

*Lovrenc Eržen, načelnik
Odbornik Primož Lotrič*

Po dopolnitvi vloge je C.-kr. okrajno glavarstvo dne 31. maja 1912 poslalo občini Železniki in Selca dopis:

Županstvu občine Železniki-Selca

Z naročilom, priloženi razglas takoj sedaj že 2. t. m. po krajni navadi objaviti in na občinsko desko pribiti. En iztis pa naj se na javnem kraju v vasi Češnjica vsakemu na vpogled razobesi.

Razprave se mora udeležiti zastopnik občine. Ki naj potrdilo o razglasitvi seboj prinese.

Priložena vabila je nemudoma dostaviti.

Razglas

Sodarska zadruga v Češnjici je pri c.kr. okrajnem glavarstvu v Kranju prosila, da se ji dovoli preurediti žago ob Sori na parceli št. 108 d. o. Češnjica v hidroelektrično napravo v svrhu proizvodnje vodne sile za nagon žage jarmenke in cirkularne žage v strojni delavnici, ki se bo na novo zgradila, ter električnega toka za obrat pasne žage za razrezovanje lesa v obstoječi združni delavnici v Češnjici in eventualno za razsvetljavo.

Po projektu ima ostati obstoječi jez nespremenjen ter je napeljati vodo do turbinske naprave v novem betoniranem dotočnem jarku, ki bo nadomestil sedanji leseni vodotoč. Vodna sila se bo izrabila s pomočjo horizontalne Francis turbine, zgrajene za 1500 litrov vode v sekundi pri 4 m padca.

Strojna delavnica namesti se v posebni pritlični stavbi. Ker bo imela turbina dokaj več moči, kakor jo bodo potrebovali za enkrat nameščeni stroji, napeljalo se bo okoli 15 konjskih sil v združno delavnico v Češnjici za nagon pasne žage in slučajno za oddajo električne luči raznim hišam v Češnjici. Električna sila bi se prevajala z napetostjo 220 Voltov istosmernega toka potom žične napeljave po lesenih drogovi ob poljski poti preko parcele št. 11, mimo parcel št. 22/1, 822, 823 ter 963 d. o. Češnjica do deželne ceste. Elektro vod bo prekoračil ob deželni cesti napeljavo, državno brzovjavno žico, ki je sedaj napeljana ob nameravanem križiču v višini 5 m nad tlem, 1.20 m višje, torej 6.20 m nad cesto z izoliranimi žicami, ter bo zavarovan poleg tega še z jekleno mrežo preko križišča.

Vsled te prošnje razpisuje c.kr. Okrajno glavarstvo v smislu paragrafa 61 Kranjskega vodnega zakona, paragrafa 26 obrtnega zakona in paragrafa 9 kranjskega stavbnega reda na dan

ponedeljek, 10. junija 1912,

obravnavo in ogled na licu mesta s sestankom komisije ob 10. uri dopoldan na parceli št. 108 d. o. Češnjica.

O tem se udeleženci s pristavkom obveščajo, da so načrti in druge priloge prošnji, kakor tudi ta sama, na vpogled pri c.kr. okrajnem glavarstvu ob navadnih uradnih urah do dne razprave ter da se morajo morebitni ugovori zoper nameravano napravo najkasneje pri obravnavi na licu mesta prijaviti, ako se niso uže prej pri c.kr. okrajnem glavarstvu vložili, ker bi se sicer smatralo, da udeleženci pritrdijo nameravani napravi in za isto potrebnemu odstopu ali obremenitvi zemljišč in bi se razsodilo, ne da bi se poznejši ugovori vpoštevali.

C.Kr. Okrajno glavarstvo v Kranju, dne 31. maja 1912.⁸

Na prošnjo za izdajo stavbenega dovoljenja in po obravnavi in ogledu na licu mesta je zadruga dobila od C.-kr. okrajnega glavarstva v Kranju 10. julija 1912 pod št. 16498

Razsodbo

Sodarska zadruga v Češnjici je pri c.kr. okrajnem glavarstvu v Kranju prosila, da se ji dovoli preurediti žago ob Sori na parcelni št. 108 d. o. Češnjica v hidroelektrično napravo v surho izrabljanja vodne sile za nagon žage jarmenke, cirkularne žage in drugih delovnih strojev v strojni delavnici, ki se bo na novo zgradila, ter za proizvodnjanje električnega toka za obrat pasne žage za razrezovanje lesa v obstoječi zadrugi delavnici v Češnjici in eventuelno za razsvetljavo.

V posledku dne 10. junija t. l. na licu mesta navzočega ogleda dovoljuje se v smislu paragrafa 61 Kranjskega vodopravnega zakona in na podlagi tozadevnih določb obrtnega reda ter stavbnega reda za Kranjsko izvršiti projekt, ki je bil predmet označenega postopanja pod naslednjimi pogoji:

A. vodni del.

Nival, ki ga je izvršil državni tehnik:

<i>Stari vizirni steber</i>	<i>10. m</i>
<i>Nov</i>	<i>10.93 m</i>
<i>Površje jezua na levem koncu</i>	<i>9.70 m</i>
<i>Površje jezua v sredini</i>	<i>9.62 m</i>
<i>Površje jezua na desnem koncu</i>	<i>9.73 m</i>
<i>Gladina vode pri iztoku</i>	<i>5.735 m</i>

Izrabljalo se bode torej okroglo 4 m padca ter ker je vodna množina na razpolago 1500 litrov v sekundi, se bode proizvodjalo približno 60 konjskih sil, kar zadostuje popolnoma namenu, ki se ga hoče doseči z novo vodno napravo.

Nivel je nadalje dognal, da je obstoječi vodni jez napram obstanu leta 1902 na levem koncu 16 cm in v sredini za 3 cm višji, na desnem koncu pa za 6 cm nižji.

Ti razločki pa so popolnoma brezpredmetni ter je vzrok iskati v naravnih spremembah v strugi, zlasti ko pelje Sora mnogo šute. Vendar pa se napram sedanjemu stanu jezua njegova visočinska lega ne sme spremeniti in to itak po načrtu ni nameravano.

Zgradbi dotočnega in odtočnega kanala; betonirani dotočni jarek bo nadomestil sedajni leseni vodotoč, ni ugovarjati, zlasti ko se ne bojo s to vodno napeljavo kratile kake tuje vodne in druge pravice; posestnik Jožef Pintar iz Studenega št. 3 ni ugovarjal, da prereže odvodni jarek pri svojem iztoku v Soro mali kos travnika parc. št. 11, v ta drugem pa se bosta izkopala odvodni in dovodni jarek po svetu, ki je last sodarske zadruga.

B. Stavbno dovoljenje.

- Na podlagi paragrafa 76 stavbnega reda za Kranjsko dovoljuje se, ker se nahaja poslopje oziroma strojna delavnica v popolnoma osamoteni legi, da bodi glavno zidovje le 45 cm debelo, izvršiti pa se mora na dobro cementno malto.
- Strop in strešno konstrukcijo je popolnoma ločiti in mora biti mej 11 cm debelim podstrešnim tlakom in mej veznimi tramovi vsaj 15 cm višine.
- Streho pokriti je z ognjevarno tvarino.
- Dimnik se mora najmanj 130 cm nad streho izpeljati in mora biti usakovrstno lesovje vsaj 15 cm od dimnika oddaljeno.
- Stropi delavnice in drugih prostorov morajo biti ognjevarni in se morajo torej leseni stropniki ometati z malto.
- Peči je postaviti na ognjevarne podlage. Okoli železnih peči je treba narediti pločevinaste plašče ali zaslone.
- Za delavce napraviti je stranišče s pisoarjem.
- Greznico je napraviti iz naprodirnega materiala in gladko ometati s portlandskim cementom.
- Pokriti jo je z dobro priliegajočim se pokrovom.
- V ta drugem se je držati odobrenega načrta.

C. Dovoljenje za gonilne stroje in električno napeljavo.

Kot gonilni stroj, ki bo gnal delovne stroje, se postavi Francis turbina s 60 konjskimi silami.

Prenos delovanja se vrši z jermenom na glavni transmisijski valjar, ki se nahaja v pritličju in kateri zopet s prenosom na jermene poganja delovne stroje.

Za izdelovanje in obdelovanje dog in sodov projektovani so sledeči stroji:

- 1.) Benečanski gater (z eno žago)
- 2.) Krožna žaga (za robljenje) oba v lesenem pristavku (prizidku)
- 3.) Strugalni stroj
- 4.) 1 krožna žaga v delavnici
- 5.) 1 žaga na trak
- 6.) 1 brus

Za razsvetljavo delavnice in stanovanj v vasi se postavi dinamo stroj s 15 HP, morebitna napeljava za razsvetljavo vasi se postavi na droge, od pričetka čez polja in travnike in v zadnjem delu ob deželni cesti.

Nadalje se bo v delavnici v vasi postavila žaga na 1 trak, ki jo bo gonil električni motor.

Proti izvršitvi teh napeljav se ne ugovarja, če se ugotovi naslednim pogojem:

- 1.) V rov za turbino mora biti napravljen vhod do turbine.
- 2.) Turbina se mora dati iz delavnice ustaviti.
- 3.) Glavna transmisijska naprava se mora dati sama zase, to je neodvisno od turbine, ustaviti.
- 4.) Transmisijska ležišča morajo imeti napravo, da se same mažejo z oljem.
- 5.) Vsi gonilni jermeni se morajo zavarovati, tj. ograditi proti nevarnemu dotikanju.
- 6.) Za pokladanje jermenov se morajo napraviti pokladnice.
- 7.) Vsak delovni stroj, kakor tudi dinamo stroj, mora imeti polno in prazno ploščo z napravo za ustavljanje.
- 8.) Vsa mesta, koder se vjemajo zobovja koles, in
- 9.) naprej stoječe zagozde (klini) in glave vijakov, kakor tudi naprej stoječi konci valjarjev, se morajo gladko zadelati.
- 10.) Krožne žage morajo dobiti varnostne kape, pod mizo krožeči del žaginega lista se mora zavarovati z obbočno ploščo ali pa se mora cela miza v spodnjem delu ograditi.
- 11.) Pri žagah na trak se morajo kolesa, ki vodijo žago, in ves neporabljeni del žage zapreti tako, da ostane samo oni del žage prost, ki se ga rabi pri delu.
- 12.) Dinamo stroj naj se postavi na osamljeni prostor in morajo biti osamljeni hodniki za oskrbovanje stroja (najmanj 80 cm) široko izpeljani.
- 13.) Stikalna tabla mora biti iz ognja-varne tvarine (iz marmorja ali iz umetnega kamna) in morajo biti na njej napravljena vsa potrebna dvigala, aparati, zavarovanja in priprave za reguliranje napetosti toka.
V slučaju, da bi se imela tabla oskrbovati tudi od zadnje strani, morala bi biti ista najmanj 80 cm od stene oddaljena. Hodnik za oskrbovanje mora biti dobro osamljen, oziroma zavarovan.
- 14.) Vsi razidi (odpeljave) žic naj se v poševnem prerezu primerno zavarujejo.
- 15.) Žarnice v delavnicah morajo biti z varnostno mrežo obdane.
- 16.) Osamljenje (izolacija) napeljave v stanovanjih in delavnicah naj se izvrši s primernim zasiguranjem.
- 17.) Vodila skozi zidove naj se položijo v Bergmanove cevi.
- 18.) Napeljave na prosto se morajo pri izpeljavi iz poslopja kakor tudi pri vpeljavi v poslopje z varnostno napravo proti strelu zavarovati.
- 19.) Pri napeljavi na prostem morajo biti drogovi največ 40 metrov eden od drugega oddaljeni.
- 20.) Napeljava močnega toka ob cesti in skozi vas se mora postaviti na nasprotno stran ceste, ob kateri že obstoji brzozjavna naprava, in naj se pri hišah eventuelno položi na nosilce ob hišnih stenah, ali pa naj se napelje čez streho s pomočjo 12 metrov dolgih drogov.
- 21.) Križišča z brzozjavno žico naj se izvrše, če mogoče, navpično in 1 m nad isto oddaljeno.
- 22.) Skozi vas in posebno na križiščih naj se napravi napeljava močnega toka iz Hackethalove žice.
- 23.) Električno napravo je pred uporabo napeti na 100 volt, da se preizkusi glede izolacije.

- 24.) *V delavnicah naj se izobesijo table s poukom o prvi pomoči. Za prvo pomoč v slučaju kake nezgode preskrbeti in na primernem prostoru hraniti obvezila in druge potrebne pripomočke.*
- 25.) *Ker bo v delavnici električna razsvetljava, je skrbeti tudi za razsvetljava za silo.*
- 26.) *V delavnici preskrbeti je pitno vodo in vodo za umivanje.*
- 27.) *Uravnalni skobeljni stroj je opremiti z okroglim varnostnim pokrovom, ki se da po potrebi premikati in v vsaki legi pritrčiti.*
- 28.) *Delavnice tako v glavni obratovalnici kakor tudi v Češnjici preskrbeti je z primerno ventilacijo.*

D. Predpisi v varstvo pravic in interesov državne brzojavne uprave.

- 1.) *Da se omogoči morebitno poznejše razširjanje te električne naprave za močni tok /polni tok/, se je sporazumno s prosilcem za koncesijo ustanovilo, da se že sedaj vsa električna napeljava v vasi Češnjica na račun koncesionarja zamenja z izolirano žico /:2 mm/, bronasta žica s Hackethalovo izolacijo.*
- 2.) *Koncesionar se zaveže sam trpeti vse stroške za popraviljanje izolirane žice, oziroma za pravočasno izmenjavo iste.*
- 3.) *Križajoče se žice močnega toka se morajo napeljati nad žicami šibkega toka. Med žicami močnega toka in žicami šibkega toka mora biti navpična oddalja najmanj 1 meter in se morajo napraviti križanja pod kotom 40 do 90 stopinj.*
- 4.) *Prosilce za koncesijo, oziroma podjetnik je zavezan svoje naprave tako postaviti, vzdrževati in izvrševati, da nikakor ne ovirajo državne in v državni oskrbi nahajajoče se brzojavne, telefonske in signalne naprave.*
- 5.) *C.Kr. poštno in brzojavno oskrbništvu si pridržuje, da se dovoljenje – koncesija za pričetek obrata ne sme izdati prej, nego se na primeren način doseže, da je vsaka nevarnost oškodovanja državnih in v državni oskrbi nahajajočih se elektrovodov šibkega toka in vsako oviranje prometa istih izključeno.*
- 6.) *V slučaju, da se pozneje opazijo kake ovire, ki jih povzroči naprava močnega toka na državnih napravah šibkega toka, katere zahtevajo razvodnih naprav, preloženja žic itd. je podjetnik zavezan ta dela, v kolikor zadevajo naprave močnega toka, kakor hitro mogoče na svoje stroške izvršiti, državni brzojavni upravi pa povrniti vse stroške, ki bi narasli iz enakega slučaja za popravo električnih elektrovodov ali za izpeljavo potrebnih varnostnih naprav.*
- 7.) *Posebno se zahteva, da se prestavi državni brzojavni drog št. 327 na progi Škofja Loka – Železniki v vasi Češnjica na desno stran ceste (smer proti Železnikom). Državne brzojavne postaje Železniki in Škofja Loka naj se primerno preskrbe z zastopniškimi zavarovalnicami. Te zavarovalnice preskrbela bo poštno in brzojavno oskrbništvu na stroške podjetja.*

E. Pogoji raz stališča cestne uprave.

Deželna cesta iz Škofje Loke v Železnike je z nameravano napravo s tem tangirana, da bo po-zračni elektrovod iz strojnice pri Sori v vas Češnica deloma napeljan ob robu omenjene ceste, deloma jo križal. Popisana uporaba ceste je dovoljena, če prevzame sodarska zadruga zase in naslednike v posestvu določene obveznosti:

- 1.) Drogove se mora tako postaviti, da odtok vode iz cestnega jarka ne bo oviran. Drogovi naj stojijo kolikor mogoče izven cestišča, onkraj jarka. Postavljanje drogov in pritrjevanje žic pri prvotni zgradbi kakor tudi pri poznejših popravah se mora vršiti brez ovira prometa.
- 2.) Pri izkopavanju cestišča ali cestnega nabrežja za drogove pridobljeni material se mora, v kolikor obstoji iz prsti, odstraniti s ceste ali nabrežja.
- 3.) Če bi cestna uprava vsled preložitve ali vsled razširjanja ceste zahtevala ali odstranitev ali prestavljanje drogov, mora zadruga to na svoje stroške izvršiti.
Ako zadruga tega ne bi pravočasno storila, ima cestna uprava pravico odstraniti sama dotični elektrovod in zahtevati od zadruge vrnitev za to naraslih stroškov.
- 4.) Pravica do prostega razpolaganja z omenjeno cesto po cestni upravi z nameravano električno napeljavo sploh ne sme biti motena.

F. V splošnem.

Kar se tiče napeljave elektrovida od centrale pa do deželne ceste, oziroma v vas po zemljiščih, ki so last zasebnikov, si mora podjetje poprej zasigurati dovoljenje dotičnih zemljiških posestnikov in je vsekako priporočljivo pridobiti si pravico do vknjižbe služnosti, kajti brez takega dovoljenja se drogovi na tujem zemljišču ne bi smeli postaviti.

V kolikor bi se morda, ko se določi definitivna proga elektrovida, napeljal ta tudi po občinskih potih, izposlovati si je dovoljenje od strani občinskega zastopstva in se na križiščih in sploh na mestih, kjer se vrši promet ljudi, napravi napeljava močnega toka iz Hackethalove žice, v svrhu, da pride v odklon vsaki nevarnosti za ljudi in živali za slučaj, da bi se žica pretrgala.

Ker prične podjetje z zgradbo takoj in jo še v teku tega leta dovrši in izroči svojemu namenu, odpade potreba določiti rok, ki ga omenja paragraf 64 vodnega zakona z dne 15. maja 1872 deželnega zakona št. 16.

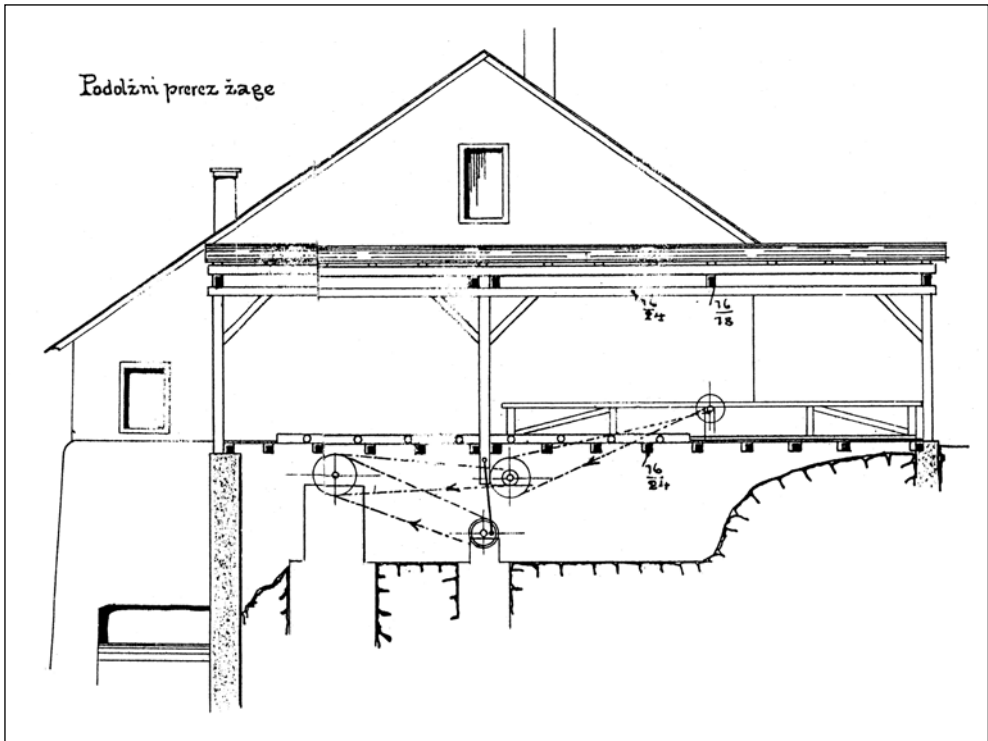
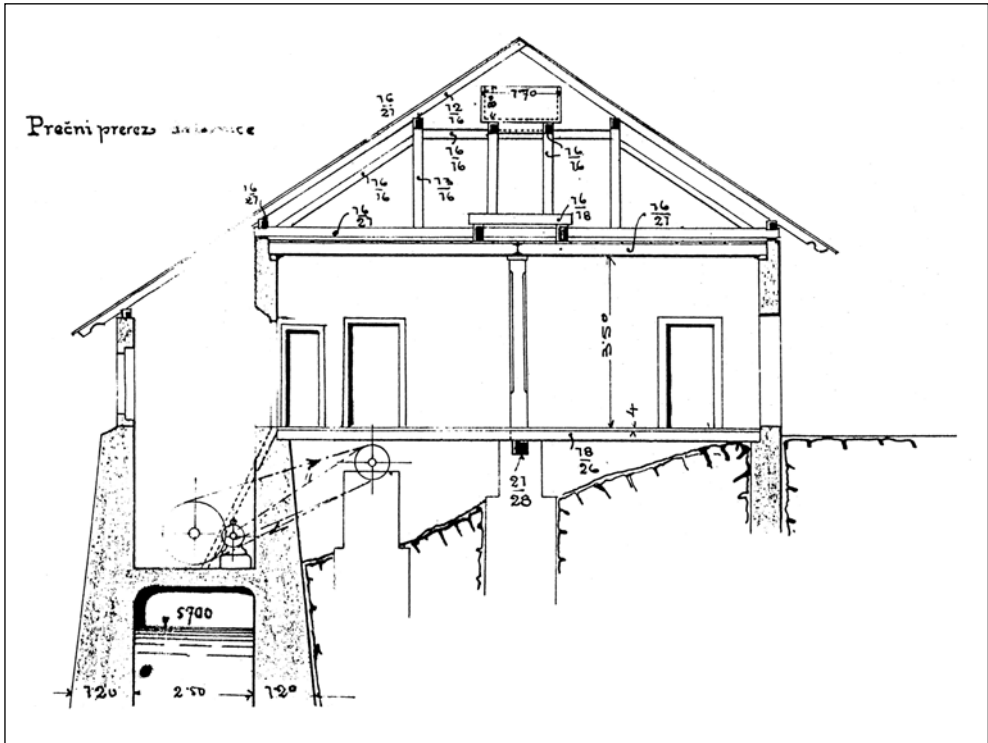
Obratno dovoljenje pa se bo izdalo šele na podlagi tehnične kolovdacije, za katero je pravočasno tuuradno prositi.

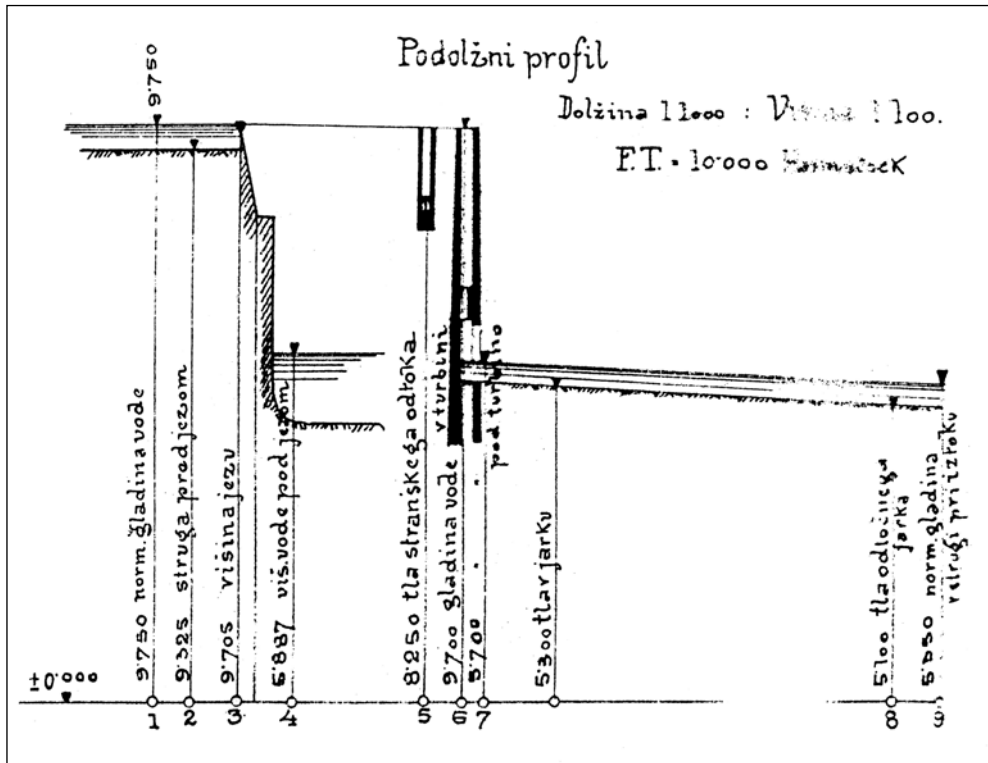
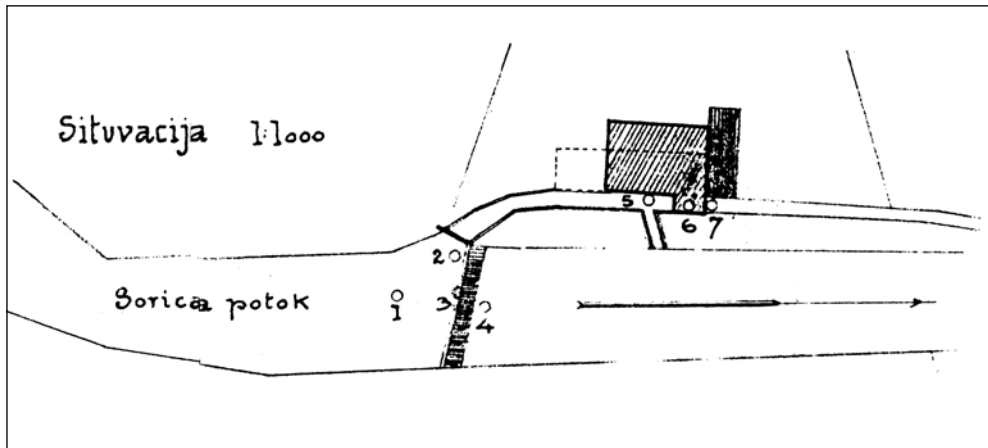
Stroške komisije z dne 10. junija t. l., ki se bojo naznanili, ko jih ugotovi c.kr. deželna vlada, nosi sodarska zadruga.

Proti tej razsodbi prosta je pritožba na c.kr. deželno vlado v Ljubljani tekom 14 dni, dneva vročbe ne vštevuši, in je morebitni priziv podati pri podpisnem c.kr. okrajnem glavarstvu.

C.Kr. okrajno glavarstvo v Kranju dne 10. julija 1912⁹

(podpis – nečitljiv)

Ko je zadruga od C.-kr. okrajnega glavarstva dobila "razsodbo", pod kakšnimi pogoji se ji dovoli izgradnja načrtovanih objektov (stavb in naprav) na prostoru odkupljene Ožbicove žage ob reki Sori, je iz poteka dogodkov, ki so si sledili še v fazi priprav na gradnjo, razvidno, da se je največ pozornosti usmerilo na izgradnjo hidroelektrarne in na posledično

možnost oddaje – prodaje viška električne energije zainteresiranim odjemalcem v bližnji okolici.

Da bi zadruga ugotovila, kolikšna je zainteresiranost krajanov za odvzem električnega toka, je izdala pisno ponudbo, pod kakšnimi pogoji in po kakšni ceni je pripravljena prodajati električno energijo. Ta ponudba se glasi:

Ponudba oddaje električnega toka za razsvetljavo in moč

Sodarska zadruga v Češnjici bo izrabila s svojo moderno turbino toliko moči, da jo bo lahko odajala tudi drugim v prid. Odločila se je zato oddajati električno silo za luč in moč v vasi Češnjica in Studeno in eventuelno še v trgu Železniki na podlagi sledeče ponudbe.

Zadruga priporoča za razsvetljavo pred vsem kovinske žarnice, ki dajejo veliko lepšo luč kakor takozvane ogljene žarnice. Ker porabijo slednje tudi veliko več toka, je tudi cena za ogljene žarnice višja. Za žarnice so postavljene cene za celoletno uporabo brez ozira, na koliko časa da se rabijo in odvisi letna cena od svetlobe, ki naj jo ima vsaka žarnica, in sicer:

<i>Letna pavšalna cena za</i>	<i>kovinske žarnice</i>	<i>ogljene žarnice</i>
<i>10 svečne žarnice</i>	<i>K —</i>	<i>K 15.-</i>
<i>16 * *</i>	<i>* 13.-</i>	<i>* 20.-</i>
<i>25 * *</i>	<i>* 15.-</i>	<i>* 25.-</i>
<i>32 * *</i>	<i>* 20.-</i>	<i>* 30.-</i>
<i>50 * *</i>	<i>* 25.-</i>	<i>—</i>
<i>100 * *</i>	<i>* 40.-</i>	<i>—</i>

Za moč bo plačati za vsako konjsko silo K 100.- na leto, za večjo množino konjskih sil bo pa dovolila zadruga tudi nekoliko nižjo pavšalno ceno na podlagi posebne pogodbe.

Zadruga je pripravljena onim, ki se takoj oglašijo, dajati od začetka upeljave (konec oktobra t. l. do 1. januarja 1913) tok brezplačno. Najemnino za tok bo plačevati potem mesečno in bo dovolila zadruga pri rednem plačevanju še 5 % popusta na cene toka za luč, kakor tudi za moč.

Zadruga bo napeljala žice na svoje stroške do hiše vsakemu, ki se že sedaj zglaši, napeljavo po hiši pa si mora oskrbeti vsak sam. Napeljava po hiši velja okoli K 10.- za vsako luč. Za prijavo zadostuje, da se napiše število in vrsta žarnic, ki jih vsak želi upeljati si.

Prijave za odjemanje se priglasiti pri podpisanim načelniku najkasneje do 1. septembra. Za poznejše prijave zadruga ne vzdržuje gornje ponudbe.¹⁰

*Za sodarsko zadrugo v Češnjici
Lovrenc Eržen l.r.*

V tej fazi priprav je sodarska zadruga poleg zahtevanih načrtov pripravila tudi

Tehnični opis

projektirane električne napeljave za Češnjico, Studeno in Železnike.

(ročno pripisana so še Selca)

Hidromehanična naprava

Hydromehanična naprava je bila po posebni vlogi c.kr. okrajnemu glavarstvu naznanjena ter se je tozadevni komisijski ogled že izvršil.

Sodarska zadruga v Češnjici namerava na prošnjo sosednjih vasi svojo hydromehanično napravo izpopolniti, in sicer z oddajo električnega toka za razsvetljavo event. prenos moči.

Električna centrala.

V centrali se postavi dynamo-stroj za 25 KW za trovodni sistem 2 x 220 voltov istosmerne napetosti. Dynamo-stroj je najmodernejshe konstrukcije ter odgovarja vsem predpisom dunajskega elektrotehničnega društva.

Od tega stroja proizvajani tok se napelje po kabeljnih do stikalnice, katera je prostostoječa, ker je potrebna za nemoten in tehnično pravilen obrat. Potrebni aparati pridejo montirani na belem marmorju in služijo, da se zamore določiti pravilna napetost ter množina električnega toka.

Za varnost stroja ter obrata so montirani na stikalnici varovala, pritikalna na ročico ter maksimalno pritikalno. Glavni tok se razdeli ter peljejo daljnovodi;

Daljnovodi.

Električni tok, proizvajan v centrali, se prenese po svitlo bakrenih žicah, katere so pritrjene na porcelanastih izolatorjih za pritrnitev v les ali zid, in sicer se napelje: Trovod 2 x 220 voltov svitla bakrena žica 2 x 25 mm, 1 x 10 mm pelje do ceste, od tam isti premer za Češnjico ter Studeno. Trovod 2 x 220 voltov svitla bakrena žica 2 x 35 mm, 1 x 16 mm pelje skozi Sp. Železnike, isti premer do Zg. Železnikov.

Za varnost obrata so montirana varovala proti atmosferskim pojavom.

Razvodi.

Od glavne napeljave peljejo razvodi, kateri so varovani za razsvetljavo in event. prenos moči. Premer žice je preračunjen, da pri največji mogoči odjemi električnega toka znaša izguba napetosti ca. 2 %.

Križišča daljnovodov jakega toka s telegrafsko žico.

Gotovo pot peljejo daljnovodi jakega toka ob isti cesti kakor telegrafska žica. V tem slučaju se bodo na gotovih krajih križali obe napeljavi. Za varnost telegrafske naprave je pripravljena Sodarska zadruga pri vseh križiščih upoštevano telegrafsko žico zamenjati s patentn. Hackethal žico.

Projektirana električna centrala ter celokupno omrežje se izpelje po predpisih avstrijskega elektrotehničnega društva na Dunaju.¹¹

Češnjica, dne 17. avgusta 1912.

Lovrenc Eržen

Jakob Šolar

Z dopisom C.Kr. okrajnem glavarstvu v Kranju

Podpisana sodarska zadruga za Selško dolino na Češnjici, registr. zadruga z omejeno zavezo, prosi:

C.Kr. okrajno glavarstvo, naj blagovoli na podlagi priloženih načrtov in tehničnih opisov za napeljavo električnega toka za Češnjico, Studeno, Železnike in Selca kar najprej mogoče razpisati ogled na licu mesta ter izdati dovoljenje za to napravo.

Na Češnjici 8. septembra 1912

Lovrenc Eržen

Jakob Šolar

Po prejemu načrtov in tehničnih opisov za napeljavo električnega toka je C.-kr. okrajno glavarstvo 11. septembra 1912 poslalo Sodarski zadrugi za Selško dolino v Češnjici dopis naslednje vsebine:

Ker je iz predloženih situacijskih načrtov za napeljavo električnega toka za Češnjico, Studeno, Železnike in Selca razvidno, da daljnovodi ne bojo napeljeni isključno po deželni cesti ter po javnih potih, temveč tudi po zasebnih zemljiščih, treba je vsekako načrt popolniti in pridjati zaznamek vsih onih parcel ter njih lastnikov, po katerih bo napeljan daljnovod, oziroma bodo postavljeni drogi. Slučajno je označiti tudi vse one hiše ter njih lastnike, ob katerih je nameravano namesto na drogovih pritrditi žice daljnovoda. Ako se je z enim ali ta drugim zemljiškim ali hišnim posestnikom uže dogovorilo zaradi dotične služnostne pravice ter odškodnine, je to naznaniti. Oziroma predložiti dotične pogodbe, če so se seveda sklenile pismeno.

Nadalje naj se v načrtu označijo vsa ona mesta, na katerih se bo daljnovod križal z državno brzojavno napeljavo.

Načrti in tehnični opisi se prilože.¹²

Da je zadruga v času priprav na začetek gradnje imela kar precej težav pri pridobivanju soglasij od posestnikov, lastnikov zemljišč, preko katerih naj bi bili napeljani daljnovodi, je razvidno tudi iz dopisa Zavoda za pospeševanje obrti na Kranjskem, ki ga je 17. oktobra 1912 poslalo C.-kr. okrajnemu glavarstvu v Kranju, v katerem navaja:

Zavod vrača v prilogi vlogo za dovolitev električne napeljave iz elektrarne sodarske zadruga v Češnjici v Železnike oziroma Selca s pristavljenimi imeni vseh posestnikov, po kojih svetu bo izpeljan dalekovod.

Glede napeljave v Železnike pripominja zavod, da je vsled nasprotstva nekaterih lastnikov moral zarisati alternativno progo, da se doseže z dotičnimi ob priliki obhoda še ev. sporazum. Iz krajevno-tehničnih ozirov se je opustila prvotno zaznamovana črta ob levem bregu Sore in se zaznamovala nova črta, ki dvakrat prekorači Soro. Z lastniki so se dosegli že po večini obvezni dogovori, pismene obveznice pa se bodo predložile ob priliki obhoda, ker jih ni bilo mogoče preskerbeti do danes in bi se sicer ta ponovna vloga morala v škodo napeljave zakasneti. Zavod je tudi zaznamoval križišča z brzojavno napeljavo z zelenimi križci. Na nekaterih tako zaznamovanih krajih pa se bo dalo izogniti križanju s prestavo brzojavnih drogov, kar pa se bo najboljše dognalo ob priliki obhoda z zastopnikom poštnega urada.

Ravno tako se je preložil iz lokalno-tehničnih ozirov en del napeljave v Selca.

V splošnem naj bo še pripomneno, da želi zadruga dokončati dalekovod v Spod. Železnike še v teku meseca novembra in so že vsa zadevna dela oddana pod penalno zavezo. Napeljava v Zg. Železnike ter Selca pa naj bi se izvršila šele po potrebi pozneje in je za sedaj vsa napeljava projektirana po drogovih, stoječih na javnih potih. Če bo kateri lastnikov poslopij želel, da se napeljava, namesto da bi se napeljala po drogovih, pred njegovim poslopijem pritrdila na poslopije samo, se mu bo po možnosti ugodilo. To velja tako za Zg. Železnike kakor tudi Selca.

Da bo mogla tvrdka, ki je prevzela napeljavna dela pod penale, pričeti čimprej mogoče, prosi zavod uljudno, da bi čislano okrajno glavarstvo razpisalo komisijski obhod v čim najkrajšem času nogoče, to tem več, ker bi utegnilo slabo vreme dela na prostem sicer zelo zakasneti ter tudi podražiti.

Zavod še opozarja, da je javna pot parcele št. 1649 ob Sori v Železnike in deloma tudi javna pot parc. št. 1641 proti Selcam že deloma opuščena in jo nekateri mejaši uživajo kot svojo last. Ob priliki obhoda bo zato treba tudi dognati pravilne meje.¹³

Ravnatelj: Ing. V. Remic.

C.-kr. glavarstvo v Kranju je ugodilo prošnji, da se čim prej razpiše komisijski obhod, tako je že 21. oktobra 1912 leta izdalo:

Razglas

S tukajšno pravomočno razsodbo z dne 10. julija 1912 št. 16498 dovolilo se je sodarski zadrugi v Češnjici zgraditi na parceli št. 108 d. o. Češnjica (Studeno) hidroelektrično napravo v svrhu izrabljanja vodne sile reke Sore za obrat strojne delavnice in za proizvodvanje električnega toka za nagon strojev v zadrugi delavnici v Češnjici, slučajno tudi v svrhu oddaje elektrike zasebnikom za razsvetljava, eventuelno prenos moči.

Da zadruga izpolni ta zadno imenovani namen, namerava izpopolniti svojo hidromehanično napravo s tem, da postavi v centrali dinamo – stroj za 25 KW za trovodni sistem 2 x 220 voltov istosmerne napetosti ter od tega stroja proizvajani tok napelje po kabeljnih do stikalnice in od tod po daljnovodih, obstoječih iz svitlo bakrenih žic, pritrjenih na porcelanastih izolatorjih, tja, kjer se naj uporabi električna sila bodisi za razsvetljava bodisi kot gonilno moč.

Večdel porabivši deželno cesto in pa javne občinske poti in le tam, kjer iz katerega koli razloga to ne bi bilo mogoče, tudi zemljišča zasebnikov za postavljanje lesenih drogov dalekovoda, nameravamo napeljati elektriko v Češnjico, Studeno, Železnike (Zgornje in Spodnje) in Selce.

Na podlagi tozadevnega načrta, ki je razpoložen tuuradno in pa pri županstvu v Selcih na vpogled, razpiše se v smislu določb paragrafa 25 in 26 obrtnega reda v svrhu, da se določijo oni pogoji in predpisi, pod katerimi je izvršitev nameravane naprave bodisi iz javnih, zlasti varstveno-policijskih bodisi iz zasebno-pravnih ozirov dopustna, komisijska razprava in obenem političen obhod proge daljnovoda na dan 6. novembra t. l. in slučajno tudi prihodnje dni, s sestankom komisije prvi dan ob 9. uri v elektrarni v Češnjici.

To se daje v splošno vednost s pripombo, da je morebitne ugovore ali poprej semkaj pismo poslato ali pa jih najkasneje pri komisiji povedati, ker se bo sicer, v kolikor ne bi nasprotovali uradoma dognani pomisleki, izdalo zaproseno dovoljenje.

Vsi oni zemljiški posestniki, po kojih zemljiščih bo napeljan daljnovod, oziroma se nameravajo postaviti drogov in kojim se dostavijo tudi posebna obvestila, se pozivajo, da se razprave osebno ali pa po pooblaščenih zastopnikih udeleže, v svrhu, da podajo obvezno izjavo, oziroma da se ž njim dogovore pogoji, pod katerimi privolijo v porabo njih zemljišč v označene svrhe.

C.kr. okrajno glavarstvo v Kranju, dne 21. oktobra 1912.

C.kr. okrajni glavar: (podpis nečitljiv)

Žel. 688

Da je bil predležeči razglas dne 3. 11. 912 pred cerkvijo javno razglašen in 1 izvod v spodnjih in 1 izvod v Zgornjih Železnikih javno nabit se potrjuje.⁻¹⁴

*Županstvo Trga Železniki
dne 5.11-912.-*

*Župan:
(pečat) J. Lotrič*

Da je bila zadruga s pomočjo Zavoda za pospeševanje obrti na Kranjskem zares prizadevna in uspešna, govori dejstvo, da je v dobrem letu dni pridobila vsa dovoljenja in zgradila vse objekte in montirala vse naprave, kar je potrjeno z dovoljenjem za začetek obratovanja, ki je bilo izdano v zapisniku o opravljeni tehnični kolavdaciji 21. junija 1913.

Sodarski zadrugi v Češnjici

S tukajšnjima razsodbama z dne 10. julija 1912 št. 16498 in 10. novembra 1912 št. 2928, dovolilo se je sodarski zadrugi zgraditi na parceli št. 108 d. o. Studeno hidroelektrično napravo v svrhu izrabljanja vodne sile reke Sore za obrat strojne delavnice in v svrhu oddaje elektrike zasebnikom za razsvetljavo eventualno tudi za prenos moči. Po izgotovitvi cele naprave izvršilo je okrajno glavarstvo dne 14. junija t. l. tehnično kolavdacijo.

Pri tej se je dognalo, da se na jezu ni ničesar napram prvotnemu odobrenemu stanu spremeni in da se tudi v ta drugem vodna uprava sama ob sebi popolnoma strinja z načrti, ki so bili podlaga vodnopravnemu postopanju.

Vsi prvotno nameravani stroji so se postavili; vrhu teh pa se je omislil še brusilni stroj za nož strugalnega stroja in brusilnica za tračno žago.

Napravila pa se ni, in se je ta misel sploh opustila, žaga na trak v obratovalnici sodarske zadruga v vasi Češnjica.

Daljnovod napeljal se je do zgornjega konca trga Železniki in do spodnjega konca vasi Studeno ter so se postavili drogovi tako ob deželni cesti in javnih potih kakor tudi na zasebnih zemljiščih, kot je bilo določeno.

V splošnem je vsa naprava prav strokovnjaško, solidno in namenu primerno izvršena in je treba v svrhu, da bo tehnično popolna ter zlasti odgovarjala tudi vsem predpisom, ki jih zahtevajo oziri na varnost v obratu delujočih oseb, še tih-le odredb:

- 1.) *Na transmisijah je ven moleče nosate kline odstraniti oziroma zavarovati z gladkimi ovoji.*
- 2.) *Jermenico do regulatorja turbine je tako preurediti, da jermen ne pade doli in se zaščeni s tem ubežna hitrost turbine.*
- 3.) *Smirkovo ploščo brusilnega stroja za žage je zavarovati z obrambno čepico, ki obsega celo ploščo izvzevši mesto za brušenje.*
- 4.) *Pri tračni žagi zavarovati je spodnji del zgornjega tračnega kolesa z varnostno mrežo.*
- 5.) *Ustavljajno pripravo obrezovalne žage je zavarovati z zaklepom.*
- 6.) *V transmisijskem prostoru je drog ustavilne priprave jarmenika urediti tako, da ga je mogoče zapreti s zaklepom proti premikanju jarmena na gonilno jermenico.*
- 7.) *V transmisijskem prostoru je transmisijsko vreteno in jermen za krožno žago ograditi.*
- 8.) *Na vratih, ki vodijo v transmisijski prostor, je nabiti napis "Prepovedan ustop nepoklicanim osebam".*
- 10.) *Dostop do zadnje strani sklepalne deske je zabraniti s posebno zaklopnico.*
- 11.) *Predzadnji drog v Zgornjih Železnikih nasproti hiše št. 50 se mora prestaviti izven cestišča, ker na sedanjem mestu ovira promet.*

12). Zemeljske zvezne napeljave na dotičnih drogovich naj se zavarujejo proti poškodbam z najmanj 2 metra dolgimi lesenimi laštami.

13). Strelovodno napravo pri odcepišču elektrovoda v cerkev v Železnikih je brez odloga namestiti.

14). Brusacem je preskrbeti varnostna očala. Za prvo pomoč v slučaju nezgod je preskrbeti obvezila in potrebne medikamente in jih shranjevati v posebni proti prahu varni omarici.

Pripomni se, da sta jarmenik in obrezovalna žaga zamenjana v relativni poziciji, zaznamovani v načrtu, kar pa nima na varnost obrata nobenega vpliva.

Namerava se napraviti še nihalni prerezni cirkular ob koncu obrezovalnega cirkularja.

Predpisuje se, da mora biti nihalni cirkular popolnoma zavarovan, če ni v obratu, na predni strani pa se ima opaz do višine mize, da se zabrani poškodbe delavcev, ki delajo s tem cirkularjem.

Vrhu tega je tudi primerno zavarovati jermenje do tega cirkularja, opremiti ga je tudi z ustavljajno pripravo, zavarovano tudi s zaklepom.

V podstrešju se je napravilo na vzhodni strani stanovanje, obstoječe iz ene sobe in dveh kabinetov. V stavbno-polijskem oziru se temu ne ugovarja.

Ker je zagotovilo podjetje, da bo izvršilo vse navedene spremembe oziroma dopolnitve nadalje v teku treh mesecev, se izda dovoljenje za pričetek obrata.

Do 1. oktobra t. l. je poročati, se je predpisom tega odloka ustreglo.

Konečno se omeni, da se je zahtevam državne brzojavne uprave v svrhu varstva brzojavne napeljave št. 1669 v polnem obsegu zadostilo.

Komisijjski stroški, vstevši koleke za prošnjo in komisijjski zapisnik, odmerili so se s svoto 97 K 61 h, ki je v 14 dneh tu uradno vplačati.

Proti temu odloku prosta je pritožba na c.kr. deželno vlado v Ljubljani, ki bi se imela v teku 14 dni, dneva vročbe ne vstevši, vložiti pri podpisanem c.kr. okrajnem glavarstvu.

C.Kr. okrajno glavarstvo v Kranju, dne 21. junija 1913.¹⁵

Iz vsebine zapisanih dokumentov je razvidno, da je zadruga dobila uradno dovoljenje za začetek poskusnega obratovanja elektrarne junija 1913. leta in v tem mesecu je bila tudi uradna in slovesna otvoritev elektrarne in delavnice. Kdaj, katerega dne, je zasvetila prva žarnica, ni zapisano, je pa v knjigi "prejemki in izdatki" zabeleženo, da so prvi odjemalci električnega toka plačali porabo za mesec julij 1913 in da se je tokovina pobirala mesečno, kar pomeni, da je elektrarna že obratovala. Plačevali so od števi-

la in moči žarnic, ki so jih imeli, pobiral – kasiral, pa je električar monter, ki je upravljal elektrarno.

Zadruga je v razpisu Ponudba oddaje električnega toka za razsvetljavo in moč, ki ga je objavila že sredi leta 1912 in s katerim je hotela ugotoviti, koliko je zainteresiranih, da se priključijo na električno omrežje kot odjemalci, optimistično napisala, da bo to mogoče že od oktobra 1912. leta in da jim bo dajala brezplačni tok do 1. januarja 1913. leta, a se je zakasnilo za pol leta. Tako je bil verjetno ta preizkusni

čas v prvi polovici leta 1913 in so prvi odjemalci, ki so bili že priključeni na električno omrežje, v tem času imeli električni tok brezplačno.

Zadruga je v letih 1913 in 1914 zbirala odjemalce električne energije in z njimi sklepala naročniška razmerja z naročilno obveznico:

NAROČILNA OBVEZNICA

Podpisani se zavezujem za 10 letno odjemanje električnega toka iz elektrarne Sodarske zadruga v Češnjici pri Železnikih za razsvetljava z naslednjimi svetili:

Letna cena

	<i>Letna cena</i>	
	<i>Enotna</i>	<i>Skupna</i>
..... kovinske žarnice po sveč	K.....	K.....
..... » » » »	»	»
..... » » » »	»	»
<i>Skupna letna svota za luč</i>	<i>K.....</i>	
<i>nadalje za odjemanje električnega toka za:</i>		
.....	<i>K.....</i>	<i>K.....</i>
<i>Skupni znesek za luč in moč na leto</i>	<i>K.....</i>	
<i>reci kron- vinarjev, ki se jih zavezujem plačevati redoma</i>		<i>mesečno za</i>

*Nasproti se zavezuje Sodarska zadruga v Češnjici, da bo dajala električni tok, ki bo zado-
stoval v polni meri za zgoraj navedeno uporabo tudi za dobo 10 let po nespremenjeni zgoraj
navedeni ceni, računajoč od dneva dogotovljene upeljave.*

*Po preteku veljavnosti te pogodbe se ta lahko obnovi po sedanjem ključu ali pa tudi na pod-
lagi novega dogovora, na zahtevo ene ali druge stranke pa tudi prekine.*

*V slučaju poškodbe električne zadrugine naprave vsled višjih moči, uime itd. zavezuje se za-
druga popraviti je v najkrajšem času. Ni pa dolžna dati nikake odškodnine za čas, v katerem bi
ji vsled take poškodbe ne bilo mogoče dajati električnega toka. Odračuna plačevanje toka le za
čas prekinjenja več kakor 8 dni.*

Ta obveznica razveljavi vse starejše ustmene ali pismene dogovore.¹⁶

V Češnjici dne 19....

*Pravno veljavni podpis
Sodarske zadruga:*

*Naročnik električnega toka:
Žig*

Da je bilo med krajani vasi Češnjica, Studeno in Železnikov, do koder je bil napeljan elektrovod, veliko interesentov, pove podatek iz knjige odjemalcev električne energije, ki je bila vodena od 1. 1. 1915 in je s tem datumom vpisanih 32 odjemalcev iz vasi Češnjica, 17 iz vasi Studeno in 37 iz Železnikov. Od tega dne so vpisani odjemalci plačevali porabljeno energijo pavšalno četrtletno. Merilo za obračun je bilo število in moč priključenih žarnic in likalnik (Karol Dolenc), ki pa je bil za tiste čase prav gotovo še izjema. Z drugimi porabniki električne energije v tistem času pa naročniki še niso razpolagali.

S 1. 1. 1915 je bilo uvedeno redno plačevanje porabljene energije ne mesečno, ampak četrtletno, po ceni, navedeni v ponudbi za moč žarnice v letnem znesku, in sicer za 16-svečno žarnico 13 kron, za 25-svečno 25, za 32-svečno 20 in za 50-svečno 25 kron. Da pa so bili prvi odjemalci zelo skromni, je vidno v knjigi, da jih je bilo kar nekaj, ki so četrtletno plačali le 3,30 krone, kar je bilo treba plačati za eno 16-svečno žarnico. Več kot 10,50 krone pa so plačevale redke izjeme.

Po dograditvi in rednem obratovanju elektrarne je vodstvo zadruge ugotovilo, da je za proizvodnjo električnega toka na razpolago dokaj več moči turbine, kot ga rabi žaga venecijanka in stroji v delavnici, ki so bili vezani preko transmisijskih prenosov direktno na os turbine, tudi dinama za proizvodnjo elektrike, zato se je prizadevalo za čim več odjemalcev, saj je bilo na razpolago dovolj elektrike, odjemalci posamezniki pa so bili še skromni potrošniki, saj so si le nekateri privoščili več kot eno žarnico.

Ker je zadruga želela prodajati električni energijo, se je morala registrirati in pridobiti koncesijo. Zato je morala izpolniti določene pogoje, med drugim pogoj, da je imela redno zaposlenega dežurnega električarja na elektrarni. Tako je kot prvi leta 1913 zapisan z redno mesečno plačo 60 kron Ivan Lužar. V drugi polovici leta 1914 do januarja 1915 je službo dežurnega električarja opravljal Svatopluk Mervič. Zaposleni električar je poleg neprekinjenega dežurstva na elektrarni moral opravljati vzdrževalna dela na elektrovodih, popravila in nove napeljave pri od-

jemalcih, istočasno pa je pobiral tudi tokovino.

Prva svetovna vojna (1914–1918) je močno posegla v nadaljevanje dobro zastavljenih načrtov, tako v delo sodarske delavnice kot v elektrifikacijo ostalih vasi v Selški dolini (Selca). Vse je zastalo. Zaradi pomanjkanja ljudi (splošne mobilizacije) delo v sodarski delavnici sploh ni bilo organizirano, ampak so v njej le občasno delali starejši sodarji, ki niso imeli doma primernih prostorov, na strojih pa so pripravljali doge za sode sodarji, ki so sode izdelovali doma.

Elektrarna od januarja 1914 tudi ni več zaposlovala kvalificiranega električarja, ampak je službo dežurnega opravljal kar načelnik zadruge Lovrenc Eržen, ki je istočasno tudi opravljal vzdrževanje in popravilo napeljav. Tako stanje je trajalo vsa leta vojne in še prva leta po vojni, ko se zadruga nika- kor ni mogla opomoči od škode, ki je nastala zaradi ustavitve obrata med vojno.

Leta 1921 je bil razrešen načelstva Eržen Lovrenc. Izvoljen je bil nov 7-članski odbor zadruge, katerega vodstvo je prevzel Primož Lotrič, njegov namestnik je postal Jurij Blaznik, dolžnost dežurnega električarja na elektrarni pa je prevzel priučen Anton Gajgar.

Odbor je bil postavljen pred zahtevno nalogo, organizirati zadružno dejavnost, da bi zadruga rentabilno poslovala, da bi investicije in pred vojno zastavljeni načrti pričeli dajati pozitivne rezultate. Žal, novoizvoljeni odbor ni bil kos tej nalogi. Sodarstvo se je le počasi vračalo v stare, že utečene okvire. Sode so še naprej izdelovali individualno na svojih domovih, povečini so bili to starejši sodarji, saj je štiriletna vojna vzela precej mlajših ljudi. V novi delavnici se je nadaljevalo neorganizirano delo kot med vojno.

Že v naslednjem mandatu je bilo izvoljeno novo vodstvo zadruge. Načelnik je postal Jakob Prevc s Studena. Žal, tudi to vodstvo ni uspelo dvigniti zadruge iz sivega povprečja gospodarjenja – životarjenja. Tako smeli načrti vodstva pred vojno niso bili uresničeni in velike investicije – nadaljevanje elektrifikacije Selc – niso bile dokončane. Tudi obrat

žage kot nove delavnice ni bil izkoriščen, čeprav je bilo na razpolago več kot dovolj pogonske moči. Resnici na ljubo je treba povedati tudi to, da sicer razmere v povojnih letih v novi državi Jugoslaviji niso nudile pogojev za uspešno podjetništvo. V desetletju je nastopila še splošna gospodarska kriza, ki je zavrta še tisto skromno gospodarstvo, in šele zadnja leta pred drugo svetovno vojno so vnesla nekaj optimizma v gospodarsko sfero.

Vsa leta do druge svetovne vojne je zadrugi načeloval Jakob Prevc (17 let), dežurni električar, tak je bil naziv elektromonterja, ki je skrbel za redno obratovanje elektrarne, pa je bil do svoje upokojitve 1938. leta Anton Gajgar.

Elektrarna je vsa ta leta obratovala taka, kot je bila narejena po investicijskih načrtih leta 1913, tj. z dinamo za istosmerni tok z močjo 30 A, kar je zadostovalo za potrebe inštalirane moči in potrošnje naročnikov vse do zadnjih let pred drugo svetovno vojno, ko so nastale potrebe po večji moči izmeničnega toka. Tako se je zadruga leta 1939 odločila preurediti elektrarno tako, da je zamenjala dinamo za istosmerni tok z generatorjem za trifazni tok z napetostjo 380/220 V in z učinkom 32 kW. Prenosno omrežje so predelali za trifazni tok in ničelni vod. Preureditev strojnice elektrarne in dobavo generatorja je izvedla Jugoslovanska družba za električno industrijo Elin iz Zagreba.

Večji poseg na napravah elektrarne je bil 1934. leta, ko je bila napravljena zapornica na jezu, ki naj bi omogočala regulacijo pretoka vode v primerih povečanega vodostaja. Potrebo po taki zapornici so narekovale vse pogostejše poplave narasle vode za jezom, ki so naredile kar precejšno škodo tako na obratu Centrala kot tudi na poljih ob strugi reke. Dela na zapornici na jezu je vodil tesarski mojster Šparovec, po domače Šmajza, iz Sela s svojimi delavci. Kot zanimivost tega posega naj omenim betoniranje korita zapornice, ki je zahtevalo velike količine betona, kar je bilo za tiste čase velik napor, saj se je beton mešal ročno z lopatami in s predpostavko, da se betoniranje ne sme prekiniti; tako so neprekinjeno delali podnevi in ponoči dva dneva.

Vsa medvojna leta (1918–1940) je elektrarna obratovala več ali manj v skromnem obsegu, saj je z električno energijo oskrbovala le prebivalce Železnikov, Češnjice in Studena. Ti so jo rabili za razsvetljavo, kot pomoč pri delu, za pogon delovnih strojev pa ni bilo zanimanja, ker siromaštvo prebivalstva tega konca Selške doline tega tudi ni omogočalo. V letih 1920–1923 je bil poizkus dobave elektrike za pogon strojev usnjarne Dermota v Železnikih, kar pa se ni obneslo, saj prevelika razdalja prenosa elektrike istosmernege toka ni omogočala zadosti moči. S podobnimi težavami se je soočila usnjarna Demšar na Češnjici, ki je v letih 1932–1940 uporabljala elektriko elektrarne za pogon delovnih strojev, rešitev se je našla v samostojnem elektrovodu od elektrarne do delavnice, kar je omogočila neposredna bližina.

Za napeljavo omrežja v druge vasi v tem času ni bilo nič napravljenege. Šele pomladi leta 1940 so napeljali električni vod v vas Smoleva in leta 1945 v vas Kališe. To pa je tudi vse omrežje, po katerem je ta elektrarna oskrbovala prebivalce z elektriko vse do preklopa na omrežje državnih elektrarn – DES. Sicer pa so moči hidronaprav elektrarne v povojnih letih 1945–1948 uporabljali preko transmisijskih prenosov za pogon gatra, večlistne žage za razrez hlodovine in za pogon motorjev delovnih strojev v sodarski delavnici, kar pa je napravila Lesna zadruga, s katero se je leta 1946 združila Sodarska zadruga.

S postavitvijo novih obratov in širitvijo proizvodnje na obratu Centrala je bila električna moč diname hidroelektrarne premajhna za potrebe novih proizvodnih obratov, zato je zadruga leta 1948 postavila na pogonski zmogljivosti – turbini – žage venecijanke pri plavžu v Železnikih dinamo za proizvodnjo električne energije in jo sinhrono priključila na omrežje. Ker še vedno ni bilo na razpolago zadostne količine električne moči, predvsem za zagon vse močnejših elektromotorjev v proizvodnji, je bil leta 1951 v novozgrajeni kotlovnici pri lokomobilu postavljen generator za proizvodnjo električnega toka, ki naj bi v delovnem času proizvodnje zago-

tavljala manjkajočo električno energijo. Sicer je bila parna lokomobila postavljena za proizvodnjo pare za sušilnice lesa. Vsled vse večje potrebe po sušenju lesa je bila 1953. leta povečana kotlovnica in postavljena še ena parna lokomobila, pri kateri je bil prav tako montiran generator za proizvodnjo električne energije. Ker pa je kljub vsej razpoložljivi električni energiji še vedno ni bilo dovolj za vse večje potrebe proizvodnih obratov, je bila leta 1954 postavljena ob kotlovnici transformatorska postaja za priklop na državno električno omrežje. Tako je obrat elektrarne z omejeno močjo potem nudil le dopolnilni – dežurni vir energije vse do leta 1990, ko je bila elektrarna prodana privatniku Dušanu Dolganu iz Domžal. Sedanji lastnik je elektrarno preuredil, dogradil je še dve turbini in se priključil na državno omrežje, v katero oddaja proizvedeno električno moč.

Po upokojitvi monterja Antona Gajgarja se je kot dežurni električar januarja 1938 zaposlil Albert Novak. Bil je šele dobro izučen, mlajši, samski, pa mu

težki pogoji dela in neurejene življenjske razmere niso ustrezale, zato je že v pol leta zapustil delo. V avgustu se je zaposlil Franc Hrovat izpod Korena. Bil je starejši in je prav tako zaradi neurejenih razmer – žena ni hotela prebivati na elektrarni – že po nekaj mesecih zapustil službo. Vse do avgusta 1941 zadrugi ni uspelo zaposliti stalnega električarja, tako da je dežurstvo opravljal kar načelnik zadruga Jakob Prevc, za nujna občasna dela pa je najemal strokovno pomoč. V avgustu 1941 se je zaposlil kvalificirani električar Alojz Luskovec z Godešiča. Za električarja se je izučil v vojni mornarici, kjer je tudi služboval vse do začetka druge svetovne vojne. Po okupaciji Jugoslavije se je vrnil domov in se zaposlil na elektrarni Sodarske zadruga, kjer je delal vse do upokojitve leta 1965. Leta 1950 se je na obratih Centrala zaposlil kot obratni električar Blaž Dolenc, ki je med drugimi deli imel tudi skrb za obratovanje elektrarne, po upokojitvi Luskovca pa kot odgovorni za vse elektroenergetske naprave na obratih Centrala tudi za elektrarno do leta 1990.

Viri in opombe:

- 1 Niko Žumer: *Elektrifikacija Selške doline*. Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, 1973.
- 2-5 Katarina Kobe - Arzenšek: *Sodarstvo v Selški dolini*. Les, revija za lesno gospodarstvo, Ljubljana, Zveza lesarjev Slovenije : GZS, Združenje lesarstva, 1966.
- 6-16 Zgodovinski arhiv Ljubljana. Enota za Škofjo Loko, Partizanska cesta 1 B.